

Fig. 1. Prospekt af Kalundborg, set fra Gisseløre. Lavering i Frederik V.s atlas ved Johan Jacob Bruun 1753. Kgl. Bibl. - *Prospect of Kalundborg, seen from Gisseløre.*

KIRKERNE I KALUNDBORG

Kalundborg, der ligger i bunden af den dybe fjord mellem Røsnæs og Asnæs, bestod i middelalderen af to adskilte bysamfund. Det egentlige Kalundborg - højbyen - var befæstet og lå på en banke langs med naturhavnen bag Gisseløre. Den øst herfor liggende nederby eller Kordel voksede op mellem stranden og Møllebakken, langs vejen der landværts forbandt området med den øst herfor liggende del af Sjælland.¹

Kalundborg nævnes første gang af Saxo (o. 1200).² I forbindelse med hans skildring af begivenhederne o. 1170 hedder det, at Esbern Snare på den tid byggede byen Kalundborg (*urbem Kalundam*) og herved befriede havnen for sørøvere. Ifølge de seneste undersøgelser må hans initiativ have omfattet den allerede i middelalderen forsvundne vestborg samt en befæstning af bybanken,³ uanset meget taler for, at højbyens kirke, Vor Frue, i modstrid med den traditionelle opfattelse først skal dateres til tiden efter Esberns død 1204 (s. 3099). Det vides ikke, om der tid-

ligere har været permanent beboelse på stedet. Det senere bysamfund er formentlig først vokset gradvis frem.

Det antages almindeligvis, at nederbyen, Kordel (*in Cordale*), som tidligst nævnes 1361,⁴ har udviklet sig af et fiskerleje, der var ældre end højbyen og havde kirkelig betjening i †S. Olai kirke på Møllebakkenes vestlige udløber. Vidnesbyrd om nederbyens alder savnes dog fortsat.

Kalundborg gik i arv til Esbern Snares datter, Ingeborg, og da byen (*Kalendeburgh*) nævnes i Kong Valdemars jordebog, var den ifølge dennes købstadliste (o. 1240) blandt Sjællands større byer. I hvert fald overgås den med en afgift på 33 mk. kun af Roskilde og Næstved.⁵

Efter Ingeborgs død 1267 kom byen sandsynligvis i kronens besiddelse.⁶ 1285 plyndrede den norske fribytter Alf Erlingssøn byen,⁷ og 1297 erobrede Erik Menved den tilbage fra sin broder, junker Kristoffer.⁸

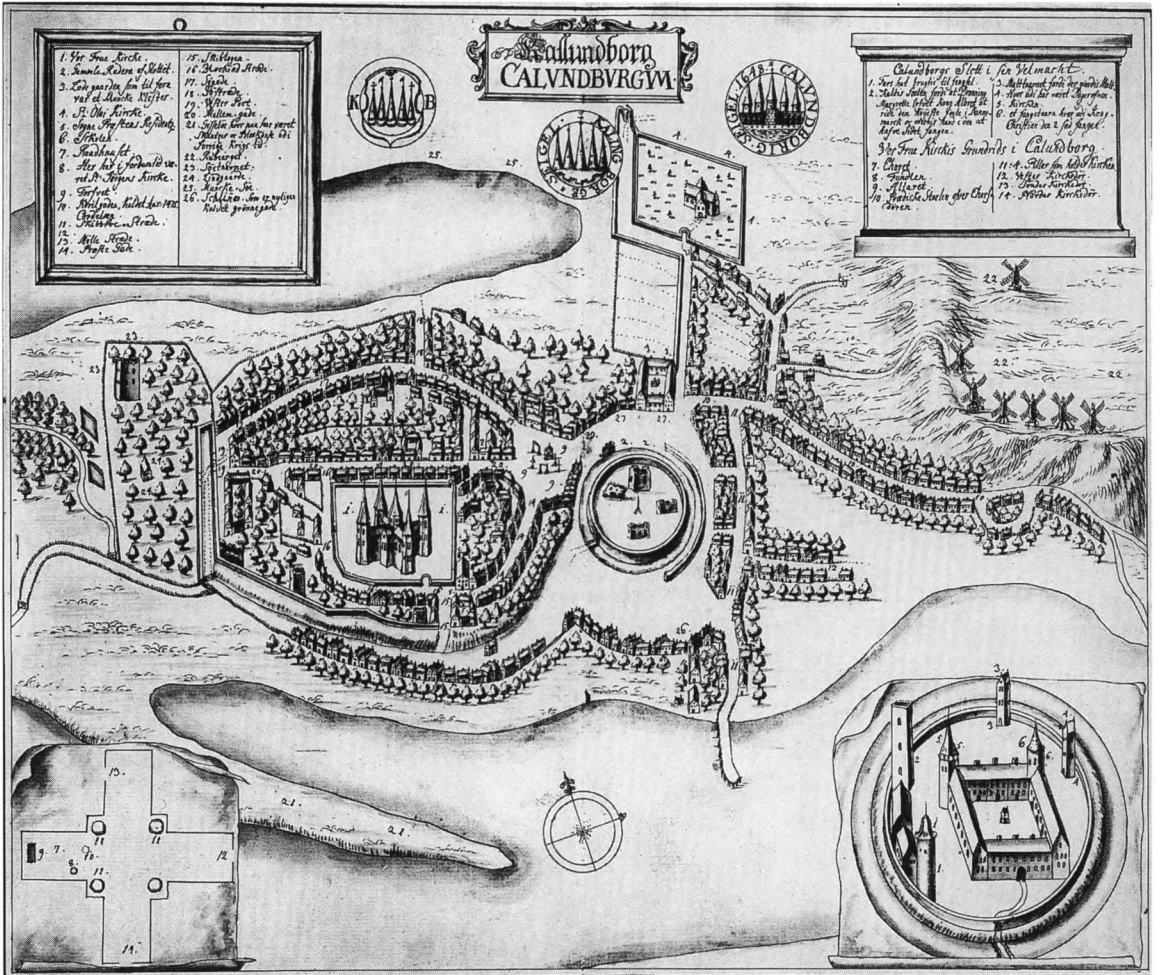

Fig. 2. Kort over Kalundborg fra Peder Hansen Resen: Atlas Danicus, Kbh. 1677. Vor Frue kirke ses som nr. 1, ruinerne af slottet nr. 2, ladegården, det tidligere franciskanerkloster nr. 3, S. Olai kirke nr. 4, sogneprestens residens nr. 5, latinskolen nr. 6, rådhuset nr. 7, tidligere S. Jørgens kirke nr. 8, torvet nr. 9, Præstegade nr. 14, Skibslågen nr. 15, Rykind nr. 16, Søgade nr. 17, Mellemgade nr. 20, Gisseløre nr. 21 og Munkesø nr. 25. - *Map of Kalundborg in Peder Hansen Resen: Atlas Danicus (Copenhagen 1677). No. 1. Church of Our Lady (Vor Frue), no. 2. Castle ruins, no. 3. Granary, formerly the Franciscan monastery, no. 4. Church of St. Olai, no. 5. Residence of the parish priest, no. 6. The Latin school, no. 7. Town Hall, no. 8. Formerly St. George's Church, no. 9. Market square, no. 14. Præstegade, no. 15. Ship's gate, no. 16. Rykind, no. 17. Søgade, no. 20. Mellemgade, no. 21. Gisseløre and no. 25. Munkesø.*

Kalundborg var pantsat i flere perioder i 1300'rne. Efter to forgæves belejringer indtog Valdemar Atterdag 1344 byen, og i hans regeringstid udbyggedes og forstærkedes bymuren og østborgen (Kalundborg slot). Herefter indledtes en storhedstid, der varede ved ind i 1600'rne, og som havde sin baggrund i byens beliggenhed i rigets midte, en omstændighed der gjorde den velegnet til såvel rigsmøder som overfarts- og havneby.

Da slottet lagdes øde som følge af Svenskekrigene 1657-60, forstærkedes byens stagnation: Højbyen og Kordel smeltede sammen med den tidligere forstad som handelsmæssigt tyngdepunkt. Efter 1800 voksede byen på ny og har for længst sprængt de gamle rammer.

Vor Frue synes altid at have været højbyens eneste kirke; dog fandtes på Kalundborg slot endvidere et *tborgkapel*, viet til S. Johannes evangelisten. Det næv-

nes tidligst 1437 og forsvandt med slottets nedrivning 1659.

Den middelalderlige \dagger S. Olai var formentlig ældre end Vor Frue og sognekirke for både Kordel og landdistriktet mod nordvest; i en kort periode i begyndelsen af 1500'rne var Vor Frue endda annekteret hertil. O.1240 grundlagdes et \dagger franciskanerkloster vestligst i Kordel uden for højbyens Nørreport, og i forstadens østlige udkant fandtes fra slutningen af 1200'rne et \dagger spedalskhedshospital, viet til S. Nicolai. Det \dagger S. Jørgens kapel, som tidligst nævnes 1401 var med sikkerhed knyttet til hospitalet. 1495 omtales endnu et \dagger kapel, viet til Det hellige Kors. Det lå i nederbyens østre udkant mellem ovennævnte \dagger S. Jørgens kapel og slottets tegllade.

Efter reformationen blev klostret og spedalskhedshospitalet ophævet og S. Olai nedbrudt til fordel for en ny kirke i Raklev (s. 1375). Vor Frue var herefter i århundreder Kalundborgs eneste sognekirke. I 1600'rne genopførtes \dagger S. Olai imidlertid som begravningskapel og fungerede som sådan indtil nedbrydningen o. 1800. Med befolkningstilvæksten i nyere tid er behovet for kirker atter vokset, og tanken om en ny kirke i byens østlige del udmøntede sig midlertidigt i indretning af en kirkesal i gården *Peters-*

minde. Den efterfulgtes af den 1974 indviede *Nyvangs kirke*, hvortil knyttedes et nyt, selvstændigt sogn.

NOTER

¹ Den seneste redegørelse for byens historie er Tore Nyberg & Thomas Riis, udg.: Kalundborgs historie, 1-4, 1983-92.

² J. Olrik & H. Ræder, ed.: Saxonis Gesta Danorum I, 1931, s. 460; jfr. endvidere s. 199, 482; M. Cl. Gertz, udg.; Scriptorum Minores Historiæ Danicæ I, 1917-18, s. 425.

³Johs. Hertz: Kalundborg. »Danmarks Carcassonne«, i NMArb. 1990, s. 79-93; samme: Kalundborg, a Danish Mediaeval Fortified Town and Castle, i Chateau Gaillard, XIV, 1990, s. 195-211; Kalundborgs historie, 4, 1992, s. 183-201.

⁴ DiplDan., DaRigBr. 3. rk. VI, nr. 41.

⁵ Svend Aakjær, udg.: Kong Valdemars Jordebog, 1926-43, I II, 83.

⁶ Kalundborgs historie, 1, s. 20 og 4, s. 199 og 205.

⁷ Ellen Jørgensen, udg.: Annales Danici Medii Ævi, 1920, s. 123.

⁸ Gertz (note 2) II, 1918-20, s. 71.

Fig. 3. Kalundborgs bysegl o. 1400. Rigsarkivet fot. -
The seal of Kalundborg c. 1400.